

מרכזיותו של המזבח בשיטת הרמב"ם

הרב בניה ברונר

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. מקומו של המזבח
- ג. מידות המזבח
- ד. מבנה המזבח
- ה. קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא
- ו. ייעודו של המקדש
- ז. מחלוקת רמב"ם ורמב"ן בטעם מצוות הקרבנות
- ח. בית המקדש השלישי

הקדמה

בבית המקדש היו שני מוקדי פעילות:

האחד הוא מבנה המקדש עצמו שכלל את האולם, ההיכל וקודש הקדשים. עיקר העבודה היה בהיכל, בו היו שלושה כלים מרכזיים: השולחן בצפון, המנורה בדרום וביניהם מזבח הזהב - הקטורת. הנרות הוטבו מידי יום ע"י הכהן, הקטורת הוקטרה בבוקר ובין הערביים, לחם הפנים היה מוחלף מידי שבת על ידי משמרות הכהונה.

המוקד השני הוא המזבח החיצון. על גבי המזבח החיצון היו מקריבים את קרבנות הציבור, תמידין ומוספין וקרבנות יחיד כמו שלמים, נדרים ונדבות. החוטאים היו מביאים את קורבנותיהם, כמו חטאות ואשמות, הטמאים היו מביאים את קרבנותיהם על מנת להטהר. לפיכך נראה, שמבחינת היקף הפעילות המקום המרכזי היה המזבח החיצון.

מבחינת קדושת המקום, מכירים אנו את המשנה במסכת כלים (פ"א משניות ו-ט):

עשר קדושות הן... עזרת ישראל מקודשת ממנה - שאין מחוסר כיפורים נכנס לשם, וחיבין עליה חטאת. עזרת הכהנים מקודשת ממנה - שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם: לסמיכה, לשחיטה, לתנופה.

בין האולם ולמזבח מקודש ממנה - שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם. ההיכל מקודש ממנו - שאין נכנס לשם שלא רחוק ידיים ורגלים. קדש הקדשים מקודש מהם - שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים בשעת העבודה.

ממשנה זו עולה, שקדושת ההיכל גדולה מקדושת המזבח, וככל שאנו מתקרבים לקודש הקדשים הקדושה עולה ויותר אנשים מוגבלים מלהיכנס. כיוון שבית המקדש כולו קרוי על שם הקדושה, ניתן לומר שההיכל וקודש הקדשים הם המקומות המרכזיים והחשובים ביותר, אבל מעיון בדברי הרמב"ם נראה שלא כך הם הדברים. הרמב"ם רואה את מרכזו של בית המקדש במזבח ובמקומו. העובדה שיותר אנשים מותרים להיכנס אל המזבח מאשר אל ההיכל, אינה מלמדת על מרכזיותו של ההיכל.

הקדושה מבטאת לעיתים פן הלכתי. לדוגמא: "קדושה ראשונה" ו"קדושה שניה" לגבי ארץ ישראל, ששם הכוונה לחלות המצוות התלויות בארץ, ואינה בהכרח נוגעת במעלתה הרוחנית של הארץ. כך אותן עשר קדושות המופיעות במשנה במסכת כלים מבטאות דינים הקשורים למקומות הללו, אבל אינן בהכרח מבטאות את מרכזיותו הערכית של המקדש.

מקומו של המזבח

רמב"ם הלכות בית הבחירה פ"ב ה"א:

המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם. שנאמר: 'זזה מזבח לעולה לישראל'. ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר: 'ולך לך אל ארץ המוריה', ונאמר בדברי הימים: 'ויחל שלמה לבנות את בית יי' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגורן ארנן היבוס'.

ובהלכה ב:

ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק. והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה. והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל. ובו הקריב אדם הראשון כשנברא קרבן. ומשם נברא. אמרו חכמים: אדם ממקום כפרתו נברא.

מיקומו של המזבח, לדעת הרמב"ם, חייב להיות מדויק ביותר בגלל שבמקום זה התקיימה עקידתו של יצחק. הרמב"ם לומד זאת משני פסוקים, האחד מספר מלכ"א (ו), (ד): "ויבן שלמה את הבית", והשני מדה"ב (ג, א): "בהר המוריה".

מציון הר המוריה לומד הרמב"ם, שהבית נבנה לפי האתר בו הייתה עקידת יצחק, דהיינו הבית נבנה לפי מקום המזבח. לדעת הרמב"ם, לא נראה לומר שבנו את הבית על מקום המזבח, אלא כיוון שבבית המקדש יש מזבח, מסתבר שמקום המזבח במקדש תואם את מקום המזבח של עקידת יצחק, מה עוד שכבר בעקידת יצחק קיים רמז למקום המקדש העתידי (בראשית כב, יד): "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה".

רש"י ד"ה "ה' יראה":

פשוטו כתרגומו, ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות.

רש"י מזכיר שני דברים המאפיינים את מקום העקידה לעתיד לבוא, והם: השראת שכינה והקרבת קרבנות. לדעת הרמב"ם עיקרה של העקידה הוא המזבח, שעליו עתידים להקריב קרבנות, ואילו השראת השכינה היא במקום המקדש עצמו.

לצורך הקביעה המדויקת של המקום נזקקו מקימי המקדש לנבואה, ולכן הרמב"ם (שם פ"ב ה"ד) מזכיר את העובדה שאחד מן הנביאים שעלה עם עולי הגולה העיד להם על מקומו המדויק של המזבח: "ושלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה. אחד העיד להן על מקום המזבח...".

הרמב"ם בהלכה ב לכאורה חוזר על הנאמר בהלכה א, שמקום המזבח הוא מקום העקידה, ונשאלת השאלה לשם מה כפל הדברים? נראה להסביר, שהרמב"ם בהלכה ב סוקר מסורת של אירועים שקרו במקום המזבח מבריאת האדם ועד בניין בית ראשון: במקום זה נברא האדם, במקום זה הקים נח את המזבח, במקום זה הייתה עקידת יצחק ולאחר מכן המזבח בבית ראשון.

הרמב"ם מדגיש את העובדה שבמקום זה נברא האדם ובמקום זה עתידה להיות כפרתו, וכן מופיע בבראשית רבה (פרשה יד פסקה ח):

רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן אמרו, ממקום כפרתו נברא, היך מה דאת אמר (שמות כ, כ): 'מזבח אדמה תעשה לי', אמר הקב"ה: הרי אני בורא אותו ממקום כפרתו והלוואי יעמוד.

מעבר לכך מדגיש הרמב"ם שמקום זה הוא מקום החיבור בין האדם לבוראו - במקום זה נברא האדם, במקום זה הקריב נח קרבן לסמן את המשך האנושות אחרי המבול, ממקום זה אברהם עקד את יצחק (עניין העקידה בא לסמל את המשכיות העם היהודי והקשר המיוחד שלו עם הקב"ה), ונקודת חיבור זו ממשיכה גם בבנינו של המקדש הראשון.

מידות המזבח

בהמשך ההלכות, הרמב"ם עוסק במידות המזבח, אבל בהקדמת העניין כותב הרמב"ם (שם פ"ב ה"ג):

מדות המזבח מכוונות הרבה וצורתו ידועה איש מאיש. ומזבח שבנו בני הגולה כעין מזבח שעתיד להבנות עשוהו, ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה.

ובהלכה ד:

ושלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה - אחד העיד להן על מקום המזבח, ואחד העיד להן על מידותיו, ואחד העיד להן שמקריבין על המזבח הזה כל הקורבנות אע"פ שאין שם בית.

בדבריו של הרמב"ם ישנם מספר חידושים:

- א. "מכוונות הרבה" - עדיפותו של המזבח על שאר הכלים.
- ב. "צורתו ידועה איש מפי איש" - כנ"ל.
- ג. "מזבח שבנו בני הגולה כעין מזבח שעתיד להבנות עשהו" - מהו המקור לקביעה זו ומדוע.
- ד. "אין להוסיף... ולא לגרוע" - ההדגשה דווקא לגבי מזבח. לשון דומה מופיעה ברמב"ם רק לגבי טריפות שאין להוסיף עליהן ולגבי כל מצוות התורה שאסור להוסיף עליהן.
- ה. "ושלושה נביאים עלו עמהם מן הגולה". בגמרא במסכת זבחים (סב, א) הדברים מובאים בסדר שונה:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית.

הרמב"ם מקדים את מקום המזבח למידותיו בניגוד לגמרא. בגמרא לא ברור ש"על המזבח" הכוונה למידותיו. רש"י במקום מפרש, שהכוונה היא ליכולת להרחיב את המזבח עד ששים אמה, ואילו לדעת הרמב"ם מדובר על המידות הבסיסיות.

נראה לומר, שלדעת הרמב"ם מקום המזבח הוא הדבר החשוב ביותר, כפי שראינו לעיל, וזו הסיבה שהוא מקדים את מקום המזבח, לא כמו הסדר שמופיע בגמרא, ומעבר לכך מידות המזבח עקרוניות בגלל חשיבותו. אם יעשו את המזבח שלא במידות הראויות, זו תהיה פגיעה במקדש כולו כיוון שהמזבח הוא עיקרו של המקדש. הלכה זו, שלא להוסיף על המידות, קיימת בכל הכלים, אבל במזבח היא מקבלת משנה חשיבות.

בנוגע לקביעתו של הרמב"ם שאין להוסיף על המידות ולא לגרוע, דנו אחרונים רבים בספריהם, ואמרו שדבריו סותרים את הסוגייה בזבחים הדנה על השינוי במידות המזבח, וכן ואת דברי עצמו בהלכה יז, שם הוא פוסק שניתן לשנות את מידת ארכו, רחבו וקומתו של המזבח. ניתן לעיין בפירוש הרב קאפח להלכה זו, ובספר המפתח על הרמב"ם בהוצאת פרנקל.

ברם, איני יודע מה הוא מקור הקביעה שהמזבח בבית שני תואם את המזבח העתידי.

מבנה המזבח

רמב"ם שם פ"ב הט"ז:

כשבנין המזבח בונין אותו כולו אטום כמין עמוד. ואין עושין בו חלל כלל. אלא מביא אבנים שלמות גדולות וקטנות ומביא סיד זפת וקונייא וממחה ושופך לתוך מלבן גדול כמידתו ובונה ועולה. ונותן בתוך הבניין גוף של עץ או אבן בקרן דרומית מזרחית כמידת היסוד, וכן נותן בתוך כל קרן וקרן, עד שישלים הבניין ויסיר הגופים שבתוך הבניין כדי שתישאר קרן דרומית מזרחית בלא יסוד ויישארו הקרנות חלולין.

הלכה זו של הרמב"ם מקורה בגמרא בזבחים (סא, ב), בה מופיעה מחלוקת בעניין זה. בגמרא שם מובאת דעה הקובעת שהמזבח היה אטום, ומולה דעה הדורשת את הפסוק (שמות כ, כא) "מזבח אדמה" ואומרת שהמזבח חייב להיות מחובר לאדמה ולא להיבנות על גבי מחילות. הרמב"ם (שם פ"א הי"ג) פוסק את שני הדברים:

המזבח אין עושין אותו אלא בניין אבנים (גזית). וזה שנאמר בתורה: 'מזבח אדמה תעשה לי', שיהיה מחובר באדמה, שלא יבנוהו לא על גבי כיפין ולא על

גבי מחילות. וזה שנאמר: 'ואם מזבח אבנים', מפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה.

לעומת זאת, בפרק ב מביא הרמב"ם את הדעה שהמזבח היה אטום במבנהו. נראה לומר, שהרמב"ם הבין שרב יוסף בסוף הסוגייה חולק על הצגת הגמרא כאילו יש מחלוקת כיצד לדרוש את הפסוקים, ופסק כמוהו, ולכן הביא את שתי הדרשות. מעבר לכך, נראה לעניות דעתי לומר, שהרמב"ם רומז כאן לעניין עקרוני, שהמזבח כמרכזו של המקדש, מוכרח להיות מחובר לאדמה בצורה כזו שאין מתחתיו חללים. החיבור לאדמה הוא החיבור למקום בריאת האדם, כפי שראינו לעיל, כדי להדגיש שמקום המזבח חשוב יותר מעצם קיומו של הכלי הקרוי "מזבח". המזבח עצמו היה מלא באבנים, כך שמציאות הכלי כמעט בטלה מול המקום (ואולי אף יש כאן רמז לאבני המקום של יעקב).

הרמב"ם (שם פ"א הי"ד) מדגיש גם את מקורן של האבנים:

...ומהיכן היו מביאין אבני מזבח, מן בתולת הקרקע חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובניין ומוציאין ממנו האבנים, או מן היס הגדול, ובונים בהן. וכן אבני ההיכל והעזרות שלמות היו.

האבנים מציינות את המקום הבראשיתי - אשר יד אדם לא הגיעה אליו, ולכן הוא מסמל את בריאת העולם.

שלמותן של אבני המזבח, אבני ההיכל והעזרות, מודגשת ברמב"ם, ורומזת לאותו עקרון השלמות, ומציינת את הבריאה במקורה ללא התערבות יד אדם.

קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא

הרמב"ם פוסק בפרק ו מהלכות בית הבחירה, שבניגוד לקדושת הארץ, אשר הקדושה הראשונה קדשה לשעתה ולא לעתיד לבוא, קדושת המקדש קדשה לשעתה ולעתיד לבוא.

מעניין לדייק בלשונו של הרמב"ם (שם פ"ו הלכות יד-טז):

...ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקידשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתה וקידש אותן לעתיד לבא.

לפיכך מקריבין הקורבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי. ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חרבה ואינה מוקפת במחיצה. ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות. שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ולמה אני אומר במקדש וירושלם, שקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לעניין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא. לפי שקדושת המקדש וירושלם מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר: 'והשמותי את מקדשיכם' ואמרו חכמים - אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים...

הרמב"ם לא מזכיר בתחילת דבריו את המקדש, אלא דווקא את העזרה. עיקר משמעותה של הקדושה לעתיד לבוא הוא בעובדה שניתן להקריב קורבנות למרות שאין הבית בנוי (על פי הגמרא בזבחים סב, א). בסוף דבריו מזכיר הרמב"ם את המקדש, אבל ברור שהמרכז של המקדש הוא העזרה, שלא בטלה קדושתה, ולפיכך ניתן להקריב קורבנות.

ברור מדברי הרמב"ם, שקדושת המקום היא סביב מקום המזבח, למרות שהראנו לעיל שכשהבית בנוי הקדושה הולכת ועולה ככל שמתקרבים אל קודש הקדשים, כדברי המשנה במסכת כלים.

ייעודו של המקדש

כשהרמב"ם מגדיר את המצווה לבנות בית, הוא מציין את ייעודו של הבית (ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה כ):

והמצווה העשרים היא שציוונו לבנות בית עבודה. בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד ואליו יהיה ההליכה והעלייה לרגל והקבוץ בכל שנה כמו שיתבאר (מ"ע כז-כט, לט, מו, נב-נד, פג-פה ול"ת פט-צ, קנו) והוא אמרו יתעלה (ר"פ תרומה): 'ועשו לי מקדש'. ולשון ספרי (ראה יב, י-יא וסנה' כ, ב) שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך (מ' קעג) ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק (מ' קפח). הנה התבאר שבניין בית הבחירה מצוה בפני עצמה. וכבר בארנו (ריש שרש יב) שזה הכלל הוא כולל חלקים ושהמנורה והשלחן והמזבח וזולתם כלם הם מחלקי המקדש והכל ייקרא מקדש וכבר ייחד הציווי בכל חלק וחלק. אמנם אמרו במזבח (סוף פרשת יתרו): 'מזבח אדמה תעשה לי', שייחשב בכתוב הזה שהוא מצוה בפני עצמה חוץ ממצות מקדש, העניין בו כמו שאספר לך. אולם פשטיה דקרא הנה הוא מדבר בשעת היתר הבמות שהיה מותר לנו בזמן ההוא שנעשה מזבח אדמה בכל מקום ונקריב בו. וכבר אמרו עליהם השלום כי עניין זה הוא שצווה לבנות מזבח שיהיה

מחובר בארץ ושלא יהי' נעתק ומטלטל כמו שהיה במדבר. והוא אמרם במכילתא דר' ישמעאל בפירוש זה הפסוק - כשתכנס לארץ עשה לי מזבח המחובר באדמה. וכאשר היה הדבר כן הנה זה הציווי נוהג לדורות והוא מחלקי המקדש רוצה לומר שיבנה מזבח מאבנים בהכרח. ובמכילתא (סוף פרשת יתרו וריש פרשת אם כסף - הובא במ' מד וקצז) אמרו בפירוש אמרו יתעלה (שם) 'ואם מזבח אבנים תעשה לי' אמרו, רבי ישמעאל אומר: כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה אחד מהם ואם מזבח אבנים. אמרו ואם מזבח אבנים חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות תלמוד לומר אבנים שלמות תבנה את מזבח י"י אלהיך...

ניתן לראות בהגדרת מצוות בית הבחירה: "בית עבודה, בו יהיה ההקרבה, והבערת האש תמיד", שעיקרו של הבית הוא מקום העבודה. מעבר לכך ניתן לראות עד כמה הרמב"ם מאריך בעניינו של המזבח בהלכות מצווה זו, למרות שלסברתו אין בניין המזבח מצווה בפני עצמה.

הסברה העומדת מאחורי הסבר זה טמונה בהנחה שהמקדש כולו נבנה סביב המזבח, שבשעת היתר הבמות עמד בפני עצמו. המקדש כולו מחליף את המזבחות שהיו מותרים בשעת הבמות, כאשר המזבח נמצא במרכז המקדש. הוא "המקום אשר יבחר ה'", שמרכז את עבודת הקורבנות אחרי שעם ישראל מגיעים אל המנוחה והנחלה.

כפי שניתן לראות בתחילת הלכות בית הבחירה (פ"א ה"א), מציין הרמב"ם את מטרת הבית:

מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות...

ניתן להוסיף, ששמות הספרים ב"יד החזקה" העוסקים בענייני המקדש הם: "עבודה" ו"קרבנות" שעיקר שימושם הוא בסביבת המזבח.

מחלוקת רמב"ם ורמב"ן בטעם מצוות הקרבנות

מחלוקתם של הרמב"ם והרמב"ן בטעמי הקרבנות ידועה. הרמב"ם במורה נבוכים (חלק שלישי פרק לב) כותב שהציווי על הקמת המשכן והמקדש והקרבת הקרבנות משמש לכתחילה גם כנדבך במלחמה נגד עבודה זרה:

...ולפיכך הניח יתעלה אותם מיני העבודות והעבירים מהיותם לנבראים ולדברים דמיוניים שאין להם אמתות לשמו יתברך, וציוונו לעשותן לו יתברך. לפיכך צונו לבנות היכל לו, 'ועשו לי מקדש', ושיהא המזבח לשמו 'מזבח אדמה תעשה לי', ושיהא הקורבן לו 'אדם כי יקריב מכם קרבן לה', וההשתחוויה לו, והקטורת

לפניו, והזהיר מלעשות דבר מן המעשים הללו לזולתו 'זובח לאלהים יחרם וגו',
'כי לא תשתחוה לאל אחר'...

הרמב"ן חולק עליו בחריפות בתחילת ספר ויקרא (א, ט):

...והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה'
מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטיפשי עולם, והכתוב אמר כי הם
לחם אשה לריח ניחות.

והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי הקריב
קרבן ויטב בעיני ה' ואמר בו (בראשית ח, כא) 'וירח ה' את ריח הניחוח'. וממנו
אמר אל לבו לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם (שם). והבל הביא גם
הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, 'וישע ה' אל הבל ואל מנחתו' (שם ד, ד), ולא היה
עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל. ובלעם אמר 'את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר
ואיל במזבח' (במדבר כג, ד), ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות, ולא
נצטווה בכך, אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור. ולשון
הקורבנות 'את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי' (שם כח, ב), וחלילה שלא יהא
בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע"ז מדעת השוטים.

ולכך אמרו שלא הזכיר בצואות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה ריח
ניחוח לה', כי הכוונה לה' לבדו תהיה, לא יכווין המקריב ולא יעלה במחשבתו
רק לשם המיוחד. והוא מאמר החכמים (סנהדרין ס, ב) ריקן כל העבודות כלן
לשם המיוחד.

ובתורת כהנים (סוף פרק ו) לה', לשם מי שעשה את העולם. והוא מה שאמר
המזמור 'זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך' (תהילים ג, יד), 'כי ה' עליון
נורא מלך גדול על כל הארץ' (שם מז, ג). ואין נודרין אלא לשמו המיוחד, והוא
מה שאמר 'אלהים אלהיך אנכי. לא על זבחיך אוכיחך' (תהילים ג, ז-ח), כאשר
אמר 'אנכי ה' אלהיך' (שמות כ, ב). וזה טעם המזמור כולו, שאמר 'אל אלהים ה'
דבר ויקרא ארץ וגו' (תהילים ג, א), שהזכיר שם מלא על עולם מלא, והזכיר
בהם הקרבנות, והוא שנאמר (ישעיה ס, ז) 'עלו על רצון מזבחי ובית תפארת
אפאר', לאמור שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר
בעלותם לריח ניחוח...

לדעת הרמב"ן, מצוות הקרבנות היא לכתחילה אינה חלק מן המלחמה בעבודה זרה.
מטרתה היא התקרבות לה' אשר תיצור התייחדות בין הקב"ה לכנסת ישראל, ומתוך כך
בסופו של דבר יתרחקו בני מעצמם מן העבודה הזרה.

ברור שלפי שיטתו של הרמב"ם שהמקדש והקורבנות נועדו גם למלחמה בעבודה זרה, מרכז המקדש הוא המזבח, שהרי גם עובדי עבודה זרה עיקר עבודתם היה סביב פולחן מעשי של הקרבת קרבנות. אבל לדעת הרמב"ן, היות ועיקר המקדש הוא רק התייחדות בין הקב"ה לכנסת ישראל, המקום המרכזי של ההתייחדות הוא בקדש הקדשים - מקום אליו הגישה מוגבלת ביותר, בו נמצאים הארון והכרובים המסמלים קשר מיוחד זה. מעניין להעיר שבתחילת הלכות מלכים (פ"א ה"א) הרמב"ם מביא מקור שונה למצוות הקמת בית הבחירה:

שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ. למנות להם מלך שנאמר: 'שום תשים עליך מלך', ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר: 'תמחה את זכר עמלק', ולבנות בית הבחירה שנאמר: 'לשכנו תדרשו ובאת שמה'.

וכבר שאלו רבים מדוע אינו מביא את הפסוק: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה, ח). יתכן ולדעת הרמב"ם יש שתי התבוננויות על המקדש, התבוננות פנימית וחיצונית. מצד המקדש עצמו המרכז הוא המזבח, "ועשו לי מקדש" מציין את העשייה של עם ישראל הבאה לידי ביטוי בעיקר במזבח. לכן הרמב"ם משתמש בפסוק הזה בבארו את טעם הקרבנות. זו ההתבוננות הפנימית.

ההתבוננות השנייה היא מצדו של עם ישראל המחוייב להקים את המקדש. המלך הוא זה שצריך להוציא מן הכח אל הפועל מצווה זו, עליו לדאוג שמקום זה יהיה מקום של השראת שכינה. המלך מוזהר לבל יתערב בעבודת המקדש - העבודה היא בידי הכהנים, עוזיה המלך ומלכי בית חשמונאי יעידו לנו על הקלקול הגדול שנגרם לעם ישראל כשמלכים ניסו להתערב בעבודת המקדש. לכן מדגיש הרמב"ם שמצוות המלך היא לדאוג למקום בו תשרה השכינה, להקים את המקדש, ומכאן ואילך לתת לו להיות מנוהל בידי הכהנים. זו ההתבוננות החיצונית.

ניתן להוסיף, שלדעת הרמב"ם קיימים שני מוקדים במקדש: מוקד העבודה - המזבח, עליו מופקדים הכהנים - "והשב כהנים לעבודתם" (מתוך התפילה), ומוקד השראת השכינה - עליו מופקד המלך האחראי לרמתו הרוחנית של עם ישראל על מנת שהשכינה תוכל לשרות בו. כך ניתן להבין את הפרדת הרמב"ם בין הציווי "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", לבין הציווי "לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים יב, ה), שכן השראת השכינה באה לידי ביטוי במקדש עצמו ולא במזבח.

בית המקדש השלישי

לדעת הרמב"ם (הלכות מלכים פ"א ה"א) המקדש השלישי עתיד להבנות בידי מלך המשיח, והמלכות היא זו שתדאג לבניינו ומבחינה מעשית תחזור עבודת הקרבנות:

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה מקדש ומקבץ נידחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה.

בניגוד לדעת רש"י במספר מקומות (סוכה מא, א ועוד), שבית המקדש השלישי יבנה בידי שמיים.

למרות שניתן לדעת הרמב"ם להקריב קרבנות גם ללא מקדש, הרמב"ם מצפה שבבניין הבית השלישי הקרבת הקרבנות תבוא מתוך החזרת השכינה למקומה על ידי מלכות בית דוד. כך תחזור למקומה הקרבת הקרבנות שהיא ייעודו של המקדש.

יהי רצון שנזכה לכך במהרה בימינו.

